

אדם המזיק

1 שמות כ"ד, י"ט - כ"א ורש"י פסוק כ'

אדם המזיק אדם ואדם המזיק ממונו של הזולת חייב לשלם.

2 רמב"ם פ"א חובל ומזיק ה"ג

לפי הרמב"ם זה שהתורה כתבה את החיוב לשלם בלשון, כן ינתן בו' הוא ללמד שהתשלום הוא מעין כופר - שהוא במקום העונש שהיה מגיע לו שהוא, כן ינתן בו'.

3 משנה ב"ק כ"ו ע"א, אדם מועד... ישן

אדם המזיק חייב גם כשהוא שוגג ואפילו ישן.

4 שם ע"ב בגמ', מנא הני מילי... כרצון

פצע תחת פצע' הוא ייתורא דקרא ובא ללמד שגם השוגג וגם האונס חייב.

5 משנה ב"ק כ"ז ע"א, המניח... גמ' ע"ב, אמאי פטור... בקרן זוית', במערבא... בדרכים'

כאן פטרה המשנה את זה שנתקל בכדו של חברו ברה"ר ושבד אותו או מפני שבעל הכד חסם את כל הרה"ר בכדים, או שהיה אפל או שהיה בקרן זוית ולא היה ביכולתו לראות את הכד - ולכאורה כל זה מנוגד ליסוד של אדם מועד לעולם ואפילו באונס. (וגם קושיית הגמ' משמעה שלולא הטענה של, איבעי ליה לעיוני ומיזל' לא היה מקום לחייב אותו.)

6 תוס' שם ד"ה ושמואל, ואע"ג דלעיל... מפטר בה שומר חנם'

התוס' מחלקים בין שני סוגים של אונס - אונס מעין אבידה נתרבה לחיוב מ, פצע תחת פצע' ואילו אונס מעין גניבה גם אדם המזיק פטור. והתוס' הביאו את מה שמפורש בירושלמי שהמזיק תוך כדי שינה את זה שהלך לישון לידו כשישן כבר. והנופל מראש הגג ברוח שאינה מצויה נקרא אונס מעין אבידה וחייב, אבל האחים שהניח להם אביהם פרה שאולה והנתקל במשנה נקראים אונס מעין גניבה ופטורים.

התוס' הביאו את הגמ' בב"מ ושם הוסיפו להסביר את שיטתם -

7 ב"מ פ"ב ע"ב, תנו רבנן המעביר חבית... ישלם', למימרא... לא שנה זו'

לפי רבי מאיר בברייתא כאן הנתקל לא נקרא פושע ולכן בין שומר חנם ובין שומר שכר שנתקל ונשבר הפקדון פטור.

8 תוס' שם ד"ה וסבר רבי מאיר, וא"ת... ולהכי חייב בה אדם המזיק'

התוס' פירשו שגם לפי רבי מאיר וגם לפי רבי יהודה אין לחייב אותו מדין אדם המזיק - לפי רבי מאיר נתקל לאו פושע ופטור מדין מזיק מפני שהוא אונס גמור - וכן כל דבר שלא היה לו לדעת להשמר ממנו, ולפי רבי יהודה שנתקל פושע היינו שיש לו דין גניבה שהוא קרוב לאונס וחייב מדין שומר שכר אבל פטור מדין אדם המזיק.

9 חידושי הרמב"ן לב"מ פ"ב ע"ב, ומצאתי בתוס'... יותר מדאי'

הרמב"ן חולק על התוס' וסובר שגם אונס גמור חייב משום אדם המזיק - וזה שהירושלמי פטר את הישן היינו מפני שהשני נקרא פושע.

במחלוקת בין התוס' לבין הרמב"ן פירשו האחרונים שלפי התוס' זה שאדם המזיק חייב באונס מ, פצע תחת פצע' לא בא לחייב תשלומים על נזק שנעשה באונס שהרי גם המזיק הוא בכלל, ולנערה לא תעשה דבר' לפטור את האונס, אלא שהתורה באה להעלות את רמת האחריות שאדם חייב בו להבטיח שלא יעשה דבר שיביא נזק על חברו - וכל זה

כשהיה יכול למנוע את הנזק גם על ידי זהירות יתרה, לא כן בשלא היה ביכולתו למנוע את הנזק שחוזר לדין אונס רחמנא פטריה. והרמב"ן כנראה סובר שהתורה מחייבת את אדם המזיק גם כשלא היה ביכולתו למנוע את הנזק - זאת אומרת שפצע תחת פצע הפקיע את אדם המזיק מהכלל של אונס רחמנא פטריה - וממילא פטור בכל אופן אם לא שהניזק פשע.

10 תוס' ב"ק ד' ע"א ד"ה כיון דכייף

מדברי התוס' כאן, דהם גרמו לו' משמע כפירושו של הרמב"ן שאינו פטור מדין אונס אלא מפני שהשני פשע.

11 רמב"ם פ"א חובל ומזיק הי"ב ומג"מ

המג"מ כאן הביא את שיטת התוס' אבל לא כתב במפורש שהרמב"ם סובר כך.

12 שם ברמב"ם פ"ו ה"א ומג"מ

המג"מ (ע"פ הגירסא שלנו) כתב כאן שהרמב"ם לא חילק בין אונס לאונס גמור - והבין כן מסתימת דברי הרמב"ם.

13 מכות ז' ע"ב במשנה, היה... וגמ', ..., נפילה', בעא מיניה... ירידה היא' ל"מא... מיהדק' ורש"י

מגזרת הכתוב אין חיוב גלות אלא כשנפל והרג בדרכו לרדת מן הסולם אבל אם נפל בדרכו לעלות פטור, והסתפק רבי אבהו במי שהיה בדרכו לעלות ונשטם השליכה מתחתיו - האם נחשב זה שדרך על השליכה והשמיטה למעשה ירידה או שמסתכלים על המעשה הכללי שהוא עלייה, ומצאה הגמ' שתי ברייתות סותרות בענין - בתירוץ הראשון העמידו את הברייתא המחייבת בחיוב תשלומי נזק (שאינן גזה"כ כזו אלא לענין גלות בהורג בשוגג בלבד) והפוטרת בגלות אם הרג, והאיבעית אימא העמיד את שתי הברייתות בגלות אלא שהברייתא המחייבת היא בסולם שהתליע וכל צעד דוחף את השליכה למטה וכעין זה הואיבעית אימא שהמחייבת היא בסולם שהשליכות אינן תחובות בחורים באופן חזק וכשדורך עליהן מוריד אותן - והברייתא הפוטרת היא בסולם בריא שאין בדרכתו עליו שום ענין של ירידה.

14 רמב"ם פ"ו חובל ומזיק ה"ד, ..., כל כיוצא בזה' והשגת הראב"ד, ומג"מ

לפי הרמב"ם הגירסא בגמ' היתה כאן וכאן לניזקין - ובסולם בריא פטור מניזקין מפני שהוא אונס גמור.

15 כסף משנה שם ה"א

הכסף משנה תמה על דברי המג"מ שהרמב"ם אינו מחלק בין אונס לאונס גמור מהלכה ד' - שמפורש ברמב"ם ש, זו מכה בידי שמים' - דהיינו אונס גמור ולכן פטור!

16 דרישה חו"מ סי' שע"ח ס"ק א', ול"נ שלא גרס... חולק בזה'

לפי הדרישה הגירסא הנכונה במג"מ היא, והרב לא חולק בזה' - שהרמב"ם מסכים לזה שאונס גמור פטור.

17 שו"ע חו"מ סי' שע"ח ס"א - ג' וש"ך ס"ק א'

לפי הש"ך סובר המחבר כמ"ש המג"מ לפי גירסתו שגם אונס גמור חייב ופסק כן ואילו הרמ"א חולק עליו וסובר שאונס גמור פטור, אבל הב"י הוכיח מזה שפטור הרמב"ם הנופל מסולם בריא שהרמב"ם פוטר אונס גמור והוא ס"ג בשו"ע!

18 **ב"ק מ"ח ע"א, ואמר רבא נכנס לחצר בעלה בית... שלא ברשות חייב (ע"ב) 'ורש"י**

הנכנס לרשותו של חברו שלא מדעתו ולא הבחין בו בעה"ב והזיקו פטור.

19 **רמב"ם פ"א חובל ומזיק ה"ז**

לפי הרמב"ם פטור בעה"ב גם כשהבחין בזה שנכנס לרשותו ובלבד שלא התכוין להזיק לו.

20 **רמב"ם פ"ו חובל ומזיק ה"ג והשגת הראב"ד**

בנוגע לנזק לרכוש פסק הרמב"ם שאדם המזיק חייב בשוגג ובאונס דוקא ברשות הניזק שנכנס לו שלא ברשות אבל כל שהיתה למזיק רשות או שגם לניזק לא היתה רשות אינו חייב אם לא שהזיק בכוונה.

21 **שו"ע חו"מ סי' שע"ח ס"ז**

השו"ע פסק כרש"י ושלא כמו הרמב"ם - שאם הבחין בו חייב גם ללא כוונה להזיק וגם לא חילק בין נזקי הגוף לנזקי רכוש.

22 **שו"ת שבט הלוי ח' סי' ש"א**

בשבט הלוי דן במקרה של נהג שנרדם בנסיעה וטוען שאם ישן מספיק לפני הנסיעה נחשבת שינה לאונס גמור.

23 **קובץ מקבציאל כ"ז עמ' רנ"ט, ..., וכדלהלן, 'אות ד', '..., וחייב, 'הדינים...'**

הרב אשר חנני'ה דן בנסיעה אחורנית שיש חיוב להסתכל לאחור כל הזמן ודוקא אם אחד בא במפתיע שייך לדון אם הוא בכלל הירושלמי שהביאו התוס'.

שמות כ"ד, י"ט - כ"א ורש"י פסוק כ'

1

יִשְׂרָאֵל אִישׁ כִּי־יִתֵּן מוֹם בְּעַמִּיתוֹ
 כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בֶן יַעֲשֶׂה לּוֹ :
 כִּשְׂבָר תַּחַת עֵין שְׂבָר עֵין תַּחַת עֵין
 שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם
 בְּאָדָם בֶּן יִנְתֵן בּוֹ : סַפְטִיר כֹּא וּמִכָּה
 בְּהִמָּה יִשְׁלַמְנָה וּמִכָּה אָדָם יוֹמֵת :

(ב) ק ינתן זו . פירשו רבותי

שאינו נתינת מום נמשך אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לך כתיב זו לשון נתינת דבר . הנתון מיד ליד :

רמב"ם פ"א חובל ומזיק ה"ג

2

ג זה שנאמר

בתורה כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו אינו לחבול בזה כמו שחבל בחבירו אלא שהוא ראוי לחסרו אבר או לחבול בו כאשר עשה ולפיכך משלם נזקו . והרי הוא אומר ולא תקחו כופר לנפש רוצח לרוצח בלבד הוא שאין בו כופר אבל לחמרון איברים או לחבלות יש בו כופר :

משנה ב"ק כ"ו ע"א

3

מתני' (*)אדם מועד לעולם בין שוגג בין
 מזיד * בין ער בין ישן

שם ע"ב בגמ'

4

מנא הני מילי אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה
 אמר קרא °פצע תחת פצע *לחייבו על
 השוגג כמזיד ועל האונס כרצון

המניח יאת הכר ברה"ר ובא אחד ונתקל

בה ושברה פטור ואם הווק בה

ובא

אחד ונתקל בה ושברה פטור : אמאי פטור בעל החבית חייב בנוקו :

איבעי ליה לעיוני ומיזל אמרי דבי רב משמיה דרב בממלא רה"ר כולה חביות שמואל אמר באפילה שנו רבי יותנן אמר בקרן וזית אמר הכי אמרי במערבא משמיה דר' *עולא *לפי שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים

תוס' שם ד"ה ושמואל

6

ואפי"ן

לעיל (דף סה) מרבינן אונס כרעון בחדס המזיק מפלע החח פלע אונס גמור לא רבי רחמנא דהא בירושלמי פוטרי אורו טיטן ראשון אס היק לשני הכא אלעו לישן וכן בהגזל בתרא (לפני דף קיב) גבי הניח להס אביהס פרה שאלה כסטרס על אביהס היא וטכחה ואלנה משלמין דמי כשר כול שכך *טעמו אבל מה שהזיק לא דאטסין הן ובתמידין נמי חק היה בעל חבית ראשון ובעל קורה אחרון דאס עמד בעל חבית ושכרה חבית בקורה פטור ונראה לדקדק דאדס המזיק דמפטר כאלום (משום) שהוא כעין גניבה מדמיחא כשלה האומס (כ"ט דף סב) וס ד"ס וסרי) המעביר חבית

ממקום למקום ושברה רבי יהודה אמר שומר חנם ישבע נושא שכר ישלם והשתחא מדמחייב נושא שכר ופוטרי שומר חנם ולא מחייב מטעם אדס המזיק ש"מ כאלום דכעין גניבה אדס המזיק פטור ומדמה ר' יהודה נתקל לגניבה אבל כאלום שהוא כעין אבידה שהיא קרובה לפשיעה יזכר כדלמדין כהשול (כ"ט דף זח) דגניבה קרובה לאלום ואבידה קרובה לפשיעה נראה דאדס המזיק חייב דא"א לומר שלא יחייב אלא כפשיעה וכן משמע לעיל דמחייב כגפול מן אגג כרוח שאינו מטיה ואפי"ן דכרוח שאינו מטיה מפטר בה שומר חנם

ב"מ פ"ב ע"ב

7

גמ' תנו רבנן המעביר חבית לחבירו ממקום למקום ושברה בין שומר חנם בין שומר שכר ישבע דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר שומר חנם ישבע נושא שכר ישלם :

למימדא דסבר ר' מאיר ינתקל לאו פושע הוא והתניא *נשברה כדו ולא סילקו נפלה גמלו ולא העמידה רבי מאיר *מחייב בהזיקן וחכמים אומרים *פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים וקיימא לן *דבנתקל פושע פליגי *אמר ר' אלעזר תברה מי ששנה זו לא שנה זו

וה"ל כי נמי סבר רבי מאיר דנתקל לאו פושע הוא אלא חטם אמאי פטור והא אדם המזיק מרבינן (ג"ק דף טו) משלש מחת פלע לחייב על אונס כרעון וי"ל דלאו בכל אונס חייב אדם המזיק אלא באונס דכעין גניבה ואבידה כמו רוח שאינה מטיה דאמרינן סוף פרק שני דביק (דף כ"ו) דנפל ברזח שאינה מטיה מן הגג חייב כזו ורוח שאינה מטיה היא כעין אבידה כדאמרינן משולה ש"ח כלה שמיכח ט' ושמירה פחותה הייט דלא שיטלה לעמוד ברזח מטיה ואינה יכולה לעמוד ברזח שאינה מטיה כדמשמע בריש הוונס (שם דף נה) והאי כעין גניבה ואבידה דש"ח פטור וס"ל חייב אכל באונס גמור פטור אדם המזיק כדמשמע בירושלמי דאם היה ישן ובא חבירו וישן אצלו והזיקו זה את זה הראשון פטור והשני חייב ובהגות בתרא (שם דף ק"ב) טבחה ואכלה משלמין דמי כסר כזול דכיון שלא היה להם לידע שהיא שאלה אין משלמים מה שהזיקו אלא מה שנהנו וברי"ש המגיה (שם דף כ"ג) חס ד"ה ומחול) לפי שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים ושאר שיטויי דהאם דפטור ליה לפי שלא היה לו לידע וכן במתניין דהאם (דף נ"ב) היה בעל הבית ראשון ט' ואם עמד בעל הבית פטור בעל קורה והרבה כיוצא באלו וה"ל ורבי יהודה דאמר נתקל לאו אונס הוא ומחייב שומר שכר אמאי פטור מעביר כגאס והלא הוא אדם המזיק וי"ל דנתקל הוא לרבי יהודה כעין גניבה דהו קרוב לאונס ולקך פטור אדם המזיק ולא מחייב אדם המזיק אלא בדבר שהוא כעין אבידה דהו קרוב לפשיעה כדאמר בהאורח (לקמן דף נ"ה) דאבידה קרובה לפשיעה וגניבה קרובה לאונס ורוח שאינה מטיה טבחה כעין אבידה ולהכי חייב בה אדם המזיק

ומצאתי בתוס' בב"ק שמפרשים אותה משום אדם המזיק, וא"כ למה פטרוהו לדברי האומר אנוס הוא והלא אדם מועד לעולם בין באונס בין ברצון, והם השיבו שאינו חייב באונסין גדולים וסמכו אותה מן הירוי שאמרו בישן ובא חבירו וישן אצלו הוא המועד, ואי אפשר להעמידה דהתם משום דשני פשע בעצמו, וכן מה שאמרו באם היה בעל קורה ראשון ובעל הבית אחרון וכולה מתניי, וכן מה שאמרו לפי שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים, כלם כשהם אדם המזיק משום פשיעה דניזק פטרו בהם, או שהם בור וכגון שהלה נתקל בו, ואין להאריך כאן, ועוד הביאו טבח אומן שקלקל דפטור בחנם ואמאי אדם מזיק הוא, וכי נמי סבירא לן אנוס הוא ליחייב, וזה ודאי קשה עליהם דכיון דמחייב בשכר אלמא כעין גנבה ואבדה הוא ולא אונס גדול ולא אונס קטן הוא ופטרוהו בחנם, אלא שאין באומן הטועה כמלאכתו משום מזיק, וסוף דבר כיון שהזכירו חכמים באונס נזקין אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה מעולם ונפל מן הגג ברוח שאינה מצויה הרי הזכירו סוף האונסין כלם, דרוח שאינה מצויה אפילו כאותה של אליהו במשמע, דרוח מצויה הזכירו לענין ש"ח אבל רוח שאינה מצויה לא הזכרה בתלמוד אלא לענין אונס דהוא מן האונסין הגדולים שבעולם, ואין כאן מקום להאריך בזה יותר מדאי.

כיון דכייף ופשיע אורחיה הוא . בירושלמי יש דישן לא מחייב
אלא כשהשכיב עצמו אלל הכלים אבל אם ישן והביאו כלים אללו
ושצרון פטור דהם גרמו לו וכן אם היה ישן והלך חבירו לישן אללו
הזיקו זה את זה הראשון פטור והאחרון חייב:

יב מי שנפל מן הגג ברוח מצויה והזיק חייב בארבעה דברים ופטור מן הבושת . נפל ברוח
שאינה מצויה חייב בנוק בלבד ופטור מארבעה דברים . ואם נתהפך חייב בכל אף בבושת
שכל המתכוין להזיק אע"פ שלא נתכוון לבייש חייב בבושת :

יב מי שנפל מן הגג ברוח מצויה . דע ששלשה חלקים הם . כל זמן שיש דבר פשיעה
גמורה וזו רוח מצויה אבל הוא שלא בסוגה חייב בארבעה דברים ופטור מן
הבושת . לא הוה שם פשיעה וג"כ לא נעשה כלום גמור חייב על הנזק ופטור מן השאר
וזה רוח שאינה מצויה . כלום גמור כהכו המפרשים ז"ל שהוא פטור וכן יהא ללמינו
בבבא דהמזיק את חבירו . ודיני הכב ז"ל בזה
הכבא מימרא כלשונה שם בסוף כי"ד הרגל (דף
כ"ז) . ומה שכתב ואם נחסק . פירש"י לאחר
שהחיל ליעול שנתכוון ליעול על האדם להזיקו
להנאטו חייב על הכושה ואע"פ שלא נתכוון
משום כושה :

א **יהמזיק** ממון חבירו חייב לשלם נזק שלם בין שהיה שונג בין שהיה אנוס הרי הוא
כמוזיד . כיצד נפל מן הגג ושבר את הכלים או שנתקל כשהוא מהלך ונפל
על הכלי ושברו חייב נזק שלם . שנאמר ומכה בהמה ושלמנה לא חילק הכתוב בין
שונג למוזיד : **ב** ואחד הורג בהמתו של חבירו או השובר כליו או הקורע בגדיו או קוצץ
נמיעותיו הכל דין אחד הוא :

פ"ו א המזיק ממון חבירו וכו' . משנה בספר כי"ד הרגל (דף כ"ז) וכבר
כתבתי ע' ראשון כלום גמור שכתב ז"ל שהוא פטור וכבר לא חילק :

היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה
 אינו גולה *זה הכלל כל שבדרך ירדתו גולה
 ושלא בדרך ירדתו אינו גולה: גמ' מנא
 ה"מ אמר שמואל דאמר קרא *ויפל עליו
 וימות עד שיפול דרך נפילה

בעא מיניה רבי אבהו מרבי
 יוחנן היה עולה בסולם ונשמט השליכה
 מתחתיו ונפלה והרגה מהו כי האי גוונא
 עליה היא או ירידה היא

לימא כתנאי היה עולה בסולם ונשמטה
 שליכה מתחתיו תני דלא חיוב ותניא אידך פסור מאי לאו בהא קא מיפלגי
 דמר סבר ירידה היא ומר סבר עליה היא לא דכ"ע עליה היא ולא קשיא
 כאן לניזקין כאן לגלות איבעית אימא הא והא [א] לגלות ולא קשיא הא
 דאתליע הא דלא אתליע ואיבעית אימא הא והא דלא אתליע ולא קשיא
 הא דמיהדק והא דלא מיהדק:

לימא כתנאי. הך נעיא
 דרבי אבהו: למזקין. חייב אס לא
 הרגו אלא הזקו חייב דלמזקין לא
 שמי לן בין שוגג למזיד בין ירידה
 לעליה כדאמרין בבב"ק (דף ס:) פלע
 תחת פלע* לחייב על השוגג כמזיד
 ואונס כרנון: הא דאתליע. חייב שכל
 שליכה שהתליעה כשדורסקין עליה
 נכפפת היא למטה וירידה היא ואס
 לא התליעה אין כאן ירידה: הא
 דמהדק. אס הימה השליכה מלא
 הנקב שהיא תמונה זו ואחזה יפה
 יפה אין כאן דרך ירידה ופטור. לא
 מהדק ירידה יש כאן וחייב:

עליה היא או ירידה היא. בתר
 ידיה אזלינן והוא היה עסוק בעליה
 או בתר שליכה אזלינן והעולה עליה
 היה דוחקה ומשפילה כלפי מטה:

ד היה עולה בסולם
ונשמטה שליבה מתחתיו ונפלה והזיקה אם לא היתה
מהודקת וחזקה חייב. היתה חזקה ומהודקת ונשמטה
או שהתליעה הרי זה פטור שזו מכה בידי שמים היא
*וכן כל כיוצא בזה.

**'וכן כל פיואל בזה וכו' . כחוב בקלס פשרי הפשנות
א"א טמה אני מאי שאל אונס זה מרוח שאינה
מזויה ומן היסן ובגמרא משמע דלא איסלע אונס דאוי
איסלע לאו אונס טכ"ל :**

ד היה עולה כסולם וכו'. למד זה הרב
מהכוניא שבפ' אלו הן בגולין (דף
ז') ונראה שהוא גורם ואי בעית אימא הא
והא לניזקין וכן נראה מחוך מה שכנס פ'
שעי מהלכות רוחה ויש גורסין הא והא לגלות
וכן הוא בספריו והפעם פיהי פטור לדעת
הרב מפני שהן אונסין גמורין ואין רוח שאינה
מזויה אונס כל כך :

**פ"ו א המזיק ממון מזוה חייב וכו' .
כחב ס"ה וברב לא חילק
יש לחמוס על ס"ה שהרי מדין היה עולה
כסולם ונשמטה שליבה מתחתיו שכחב רבינו
במחוך משמע כהדיא שהוא פטור באונסים
גמורים וכ"כ שם ס"ה פנמו לדעת רבינו :**

ול"ג שלא גרם בהמ"מ הל' וסרב לא סילק ביו"ד חללא וסרב לא סולק בזה

א א [א] ה [ה] אסור להזיק ממון חברו [ג] ואם הזיקו
אע"פ שאינו נהנה חייב לשלם ב נזק שלם א' בין שהי'
שונג בין שהי' אנוס (א) [ב] [ג] (ד) וזוה"ק (ב) שאינו אנוס נמור כמו שיטתנו) ג [ד] כיצד נפל מהנג
[ה] וישר את הכלי ד [ו] או שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו חייב נזק שלם:
ב ס [ז] נפל מן הנג והזיק חייב לשלם [ח] נזק שלם ב' בין שנפל ב' ברוח [ג] מצויה בין שנפל
ברוח שאינה מצויה [ט] (דלא מקרי אנוס נמור) (ו סור):
ג ז [י] הי' עולה בסולם ונשמטה שליבי' מתחתיו ונפל והזיק [יא] אם לא היתה מהודקת בחוקה
חייב ואם היתה חזקה ומהודקת ונשמטה או שהתלעי' הרי זה פטור שזו מכה בירי שמים
היא וכן כל כיוצא בזה:

שע"ח (א) וזוקא שאינו אנוס כו'. הלי
מנומנס וכך הל' וי"ח
זוקא שאינו אנוס נמור דמלי' הרמב"ם
וסמחנר משמע דאין חילוק וכ"כ סרב
המגיד דלהרמב"ם אין חילוק:

ואמר רבא ה"נכנס
 לחצר בעל הבירה שלא ברשות והזיק את בעל הבית או בעל הבית הזיק בו
 חייב הזיקו בעל הבית פטור א"ר פפא לא אמרן אלא דלא הוה ידע ביה אבל
 הוה ידע ביה הזיקו בעל הבית חייב מ"ט משום דאמר ליה 'נהי דאית לך רשותא
 לאפוקי לאזוקי לית לך רשותא ואזדו לטעמייהו דאמר רבא ואיתימא רב פפא

"שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות הזיקו
זה את זה חייבין הזוקו זה בזה פטורין מעמא
דשניהם ברשות או שניהם שלא ברשות אבל
אחד ברשות ואחד שלא ברשות דברשות
פטור שלא ברשות חייב:

מז המזיק את חברו בכוונה בכל מקום חייב בחמשה דברים. ואפילו נכנס לרשות חברו שלא ברשות והזיק בעל הבית חייב שיש לו רשות להוציאו ואין לו רשות להזיקו. אבל אם הזיק זה שנכנס בבעל הבית הרי בעל הבית פטור. ואם הזיק בו בעל הבית חייב מפני שנכנס שלא ברשות. היו שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות והזיקו זה בזה שניהם פטורין:

נ כמה דברים אמורים ברשות הניזק. אבל ברשות המזיק אינו חייב לשלם אלא אם הזיק בזדון אבל בשגגה או באונס פטור. וכן אם היו שניהן ברשות או שניהם שלא ברשות והזיק אחד מהן ממון חברו *שלא בכוונה פטור:

השגת הראב"ד
 יעלה ככוונת פטור. אלא דין זה אינו מתוקר דאטילו
 שניסם בכתוב (או שלא בכתוב) ולא כוס [ידע]
 כי אם כוסק חייבין אכל כוסק וס כוס פטורין
 כ"ל:

ז ח"ט היו שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות והזיקו זה בזה [יש] בין בגופם בין בממונם [ג] אם לא ידעו זה בזה פטורים [ג] אבל אם ראו זה את זה [ג] פ' אע"פ שלא [ו] כיונו חייבים י [כא] לפיכך ב' שהיו רצים ברי' או שהיו מהלכ' והזיקו זה בזה פטורי' הזיקו זה את זה חייבי' :

שע"י חתנו הרב רייסנר נ"י נמסר לי קונטרס מאת בנו הרב הגאון המובהק רי חיים יוסף דוד שליט"א בענין נהג שישן באמצע נסיעתו מני"י למונטרעאל ועיי"ז נגד אסון, והשאלה אם השינה בגדר אונס בלבד דחייב רק בנזק ולא ברפוי או הוא בגדר אונס קרוב לפשיעה דחייב מלבד הנזק גם ברפוי, עיין ב"ק כ"ו ע"ב, וכ"ז ע"א ובעצם שינה עיין ב"מ ע"ג, ודעת הרב הגי' שכנגדו דאונס גמור הוא, וכנופל מן הגג ברוח שאינה מצויה, ודעת בנו הגאון שהוא קרוב לפשיעה וכנופל מן הגג ברוח מצויה שלא הי' לו לעלות, וכמו"כ לא הי' לו להנהיג אוטו כשהרגיש נטיה לשינה.

ויפה העיר ממשי"כ האור זרוע בתשובה ס"י תשע"ב, וממשי"כ בתשובת עבודת הגרשוני ס"י ס"ט, דמדבריו שפיר מוכח דיותר דומה לאונס קרוב לפשיעה איברא דעת הרב הגאון החולק, דאמי בשופטני עסקינן שאדם יכנס עצמו לנסיעה כזאת שיכול להרדם ומסכן עצמו וכל הנוסעים אתו, - ואין לי מה להוסיף על דברי בנו הגאון רי חיים יוסף דוד שליט"א כי פרס את השמלה כדרכה של תורה ובטווי"ד.

איברא בעיקר הברר הי' נראה לכאורה דאם נהג הוזה נרדם בנסיעה הארוכה הזאת מיד קרוב לתחילת הנסיעה לית דין ודיין שהצדק עם כבוד בנו שהנהג פשע בנפשו ונפש אחרים שלא ישן מספיק והכניס עצמו בנסיעה כזאת, איברא אם אירע האונס קרוב לסוף הנסיעה שדרך העולם שגם אם הי' ישן והי' מספיק לו מכ"מ הי"פ נופל תרדמה על האנשים עיי' נסיעה ארוכה בפרט בחשכת לילה כזה קשה לקבוע שהוא אונס קרוב לפשיעה, ולענין תשלומי נזק ורפוי בזה"ז עיין בחו"מ ס"י א' כיצד נוהגין והכל מבואר היטב בתשובת בנו הרב הגאון שליט"א.

והרני דושי"ת באהבה וברכת רפוי"ש ואריכות ימים, ידידו ומכבדו לעולם

רכב שהזיק לרכב אחר בנסיעה אחורנית

תשובה

א) נראה דלא מיבעי לדעת השו"ע בסימן שע"ח סעיף א' דס"ל דאדם המזיק אפילו באונס גמור חייב כמ"ש הש"ך שם בסק"א בביאור דעת השו"ע, אלא אף לדעת הרמ"א שם דס"ל דבאונס גמור פטור, והיינו כדעת התוס' בב"ק דף כ"ז ע"ב בד"ה ושמואל דס"ל דדוקא באונס כעין אונס דאבידה שקרובה יותר לפשיעה אדם המזיק חייב, אבל באונס כעין אונס דגניבה שקרובה יותר לאונס, אדם המזיק פטור, וכמ"ש הגר"א בסק"ג דהמקור דהרמ"א הוא מהתוס' הנ"ל עיי"ש, בכל זאת בנ"ד חייב, מאחר ונסיעה אחורנית בלי להסתכל אחורה הו"ל מעשה מזיק בפשיעה, ואע"פ שבנ"ד לא פשע כל כך שהיה קצת טרוד לעיין שמכוניתו לא תנזק מהספסל שבמדרכה, עכ"פ לא היה אנוס וטרוד כל כך שלא להסתכל אחורה במשך כל הזמן הנ"ל עד שנכנס בחבירו, והו"ל פחות מאונס דאבידה שאדם המזיק חייב בו. ועוד דאי נימא שהיה אנוס ולא יכל להסתכל היטב אחורה מתוך שטרוד לעיין שמכוניתו לא תינזק מהספסל,

שאלה

ראובן שרכבו חנה פניו למזרח ואחוריו למערב, חציו על הכביש וחציו על המדרכה סמוך מאוד לספסל שבמדרכה, ושמעון נכנס מאחוריו במרחק של 2 עד 2.5 מטר כשפניו למערב ואחוריו למזרח, ולאחר שעלה על המדרכה ונכנס 2.60 מטר אחורי רכבו של ראובן, פגע בו ראובן בנסיעה אחורנית, וטוען שהיה טרוד להסתכל שמכוניתו לא תנזק מהספסל שמהצד, וגם הסתכל לסרוגין אחורה דרך המראה ולא הבחין בשמעון שנכנס לתנת מאחוריו, ולכן הוא אנוס ופטור, ושמעון טוען שמאחר שלא מקובל לצאת מהרחוב הצדדי לרחוב הראשי על ידי נסיעה אחורית (מאחר וצריך לנסוע אחורנית כשלושים מטר), לא העלה על דעתו שראובן יסע אחורנית ולא הבחין בו שנוסע אחורנית, ועוד שהוא האיט את המהירות כדי לעלות על המדרכה באיטיות כדי שמכוניתו לא תהרס, ובשיעור זמן כזה ודאי שאם ראובן היה מסתכל אחורה כראוי היה מבחין בו ולא היה נכנס ופוגע בו, ולכן ראובן צריך לשלם לו, הדין עם מי.

היה פוגע בחבירו במטר הקדמי וכיו"ב, בכה"ג י"ל דהמוזיק לא היה לו שהות להבחין בו שנכנס מאחוריו, והניזק הוא שהמציא את עצמו לנזק, ואפילו באופן דהוי ספק אי חשיב שהניזק המציא את עצמו או לא, פטור מספק, כדקיי"ל דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואי אפשר לחייבו מספק, (אע"פ שבדיניהם אף כה"ג הם מחייבים את המוזיק), אבל בנ"ד שחבירו האיט מעט את הנסיעה כדי לעלות על המדרכה והספיק לעלות ולהיכנס 2.60 מטר מאחוריו ורק אח"כ פגע בו, ונראה בעליל שאם היה מסתכל אחורה כראוי ודאי שהיה לו די שהות להבחין בו ולעצור, חשיב שהמוזיק הביא את הנזק על חבירו כנ"ל וחייב.

הדינים העולים מהנ"ל

א. הנוסע אחורנית, אע"פ שהיה טרוד להסתכל גם מהצד כדי שמכוניתו לא תינזק מהספסל וכיו"ב, ופגע ברכב שנכנס לחנות מאחוריו, שהספיק להכנס למעלה מרובו, ובפרט אם שהה קצת כדי לעלות למדרכה כנ"ד וכיו"ב, בכה"ג המוזיק חייב בתשלומי הנזק.

ב. אם לא הספיק להיכנס מאחוריו רק מטר אחד וכיו"ב, י"ל דחשיב שהניזק המציא עצמו לנזק, והמוזיק פטור, ואף באופן דהוי ספק אי חשיב שהניזק המציא עצמו לנזק, המוציא מחבירו עליו הראיה, ואי אפשר לחייב למוזיק.

ג. אם ראובן התחיל לנסוע אחורנית, בזמן ששמעון הבא לתנות מאחוריו היה עוד מלפניו, ושמעון היה צריך להבחין בו שהתחיל לנסוע אחורנית, ראובן פטור, אך באופן ששמעון היה כנגדו, או שהדבר ספק, ראובן חייב, דאף באופן שהדבר ספק, אין ספק הנ"ל מוציא מהחייב הודאי של ראובן.

ד. באופן שיש הכחשה בין שני הצדדים כנ"ל, יש לפשר לפי ראות עיני הדיינים, ואם נראים הדברים שראובן אשם, יש לחייבו בשני שליש מהנזק.

א"כ מעיקרא היה אסור לו לנסוע אחורנית, ועצם הנסיעה אחורנית הו"ל מעשה מוזיק, כדמצינו ברמב"ם בפ"א מהלכות חובל ומזיק הלכה י"א שכתב וז"ל, אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן בין שיכור, אם חבל בחבירו או הזיק ממון חבירו משלם מן היפה שבנכסים עכ"ל, ונראה דנ"ד לא עדיף מישן ושיכור דהתם, וכמו דבישן ושיכור אע"פ שבשעה שהזיק בשינה ושכירות היה אנוס, בכל זאת חייב, כיון שפשע במה שמעיקרא ישן באופן כזה או במה שהשתכר מעיקרא, הכא נמי בנ"ד מעיקרא אין לו לנסוע אחורנית אם יודע שיהיה טרוד לעיין שמכוניתו לא תינזק מהספסל ולא יוכל להסתכל היטב אחורה שלא יזיק בנסיעתו. אלא דקושטא דמילתא נראה דנ"ד לא היה אנוס מלהסתכל אחורה וכדלהלן.

ד) עוד טען אותו חכם דהא אשכחן בב"ק דף ל"ג ע"א דדרשינן מקרא ומצא את רעהו ומת, פרט לממציא את עצמו, מכאן א"ר אליעזר בן יעקב מי שיצתה אבן מתחת ידו והוציא הלה את ראשו וקיבלה פטור וכי, ומאן דמתני לה אקמייתא אבל אהא פטור לגמרי עכ"ל הגמרא עיי"ש בסוגיא. וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות חובל ומזיק הלכה י"ט, והשו"ע בסימן ת"כ סעיף ל' וז"ל, הזורק אבן ולאחר שיצאה מתחת ידו הוציא הלה ראשו מהחלון וקבלה, פטור מכולם, שנאמר ומצא את רעהו פרט לממציא את עצמו עכ"ל. וה"נ בנ"ד כיון שנכנס מאחוריו, הוא המציא את עצמו לנזק והמוזיק פטור.

ו) לענ"ד נ"ד לא דמי כלל להתם, דשם לפני שזרק לאבן הסתכל היטב מכל הצדדים שאין אף אחד שהולך לכיוון שזורק לאבן, ועל סמך זה זרק לאבן, אלא שאחרי שהאבן יצאה מתח"י ואין לו יותר שום שליטה עליה, הניזק המציא את ראשו מאיזה חלון למוזיק שכבר היה קיים כאן, על זה דרשינן ומצא, פרט לממציא את עצמו למוזיק שכבר קיים, ואין ביד עושה המוזיק לעוצרו שפטור, דהו"ל אונס גמור, כדין ישן ובא אחר וישן לידו או הניח כלים לידו והזיקם דפטור, כמבואר בירושלמי, והוא מוסכם לכו"ע דהו"ל אונס גמור, בעוד שבנ"ד כיון שהמוזיק נמצא בידו, היה לו לעוצרו שלא ילך ויזיק, וכיון שלא זו בלבד שלא עשה כן, אלא המשך להוליכו בידים, (במה שהמשיך לנסוע אחורנית מבלי להסתכל אחורה שלא יזיק), עד שהזיק את מכונית חבירו, ודאי שחייב על זה, ואין ה"נ שאם